

Jan Gillberg

TV:s väg till svensk vardagsvara

Sedan 1959 har Industriens Utredningsinstitut på uppdrag av Sveriges Radio gjort en serie utredningar av den fortlöpande TV-utvecklingen i Sverige. Resultatet har redovisats i halvårs- och kvartalsrapporter. Författaren Jan Gillberg, som svarat för samtliga dessa utredningar, lämnar här en sammanfattning av utvecklingen.

Det är numera möjligt att se TV i snart sagt alla delar av landet och närmare 80 procent av befolkningen återfinns inom områden där mottagningsförhållandena kan betecknas som fullt tillfredsställande. Detta är resultatet av den utbyggnad av TV-nätet, som inleddes för sex år sedan. Det var nämligen hösten 1956 som den första TV-stationen, den för stockholmsområdet, togs i bruk. Sedan dess har mer än 30-talet TV-stationer tillkommit och därutöver ett 10-tal sändare. Med denna utbyggnad har TV-nätet fått en sträckning alltifrån Malmö i söder till Kiruna i norr.

Under de fyra första utbyggnadsåren ökade antalet hushåll inom områden med »god» mottagningsförhållanden¹ med omkring en halv miljon per år. Den under de två senaste åren fortsatta utbyggnaden av TV-nätet har i första hand varit inriktad på att förbättra mottagningsförhållandena inom sådana områden tidigare utbyggda områden, där mottagningen inte kunnat anses som fullt tillfredsställande. En dylik kompletterande utbyggnad av TV-nätet planeras också för de närmaste åren. De i. n. omkring 600 000 hushåll, som tillhör områden med mindre tillfredsställande mottagningsförhållanden, kan därför räkna med att inom en nära framtid få sin mottagning förbättrad. Samtidigt som TV-nätets utbyggnad således kan sägas ha gått in i en andra fas, har man börjat diskutera den ut- och påbyggnad av nätet, som skulle göra det möjligt att sända ett TV-program 2, något som enligt Telestyreins beräkningar dock inte torde kunna bli aktuellt förrän fram mot 1960-talets slut.

¹ Inom områden där den på teoretisk väg beräknade fältstyrkan kunnat anges till 2,5 mV/m har mottagningsförhållandena antagits vara »god».

IUI har följt utvecklingen

Med ledning av Telestyreinsens TV-licensregister är det möjligt att följa förloppet för TV:s introduktion inom olika delar av landet. Inom Industriens utredningsinstitut har det alltsedan 1959 på Sveriges Radios uppdrag fortlöpande gjorts sådana studier.

Allmänt låter det sig sägas, att TV:s introduktion i Sverige följt ett internationellt sett mycket snabbt förlopp. Efter sex års TV-verksamhet har vi i Sverige en TV-täthet motsvarande en 55-procentig hushållsäckning, något som det exempelvis i Storbritannien tog i det närmaste 15 år att uppnå. Samtidigt har utvecklingen under dessa sex år fört fram Sverige till platsen som det fjärde TV-landet. Således har vi här i landet nu en TV-täthet som endast överträffas av förenta Staterna, Storbritannien och Kanada.

Den internationellt sett stora snabbheten, med vilken introduktionen av TV skett i

TV:s väg till svensk vardagsvara

Sverige kan delvis anses ha sin förklaring i att introduktionsprocessen inleddes i vårt land vid en jämförelsevis sen tidpunkt. Detta gäller inte bara i förhållande till de nu tre ledande TV-länderna utan också jämfört med ett flertal västeuropeiska länder som Belgien, Danmark, Frankrike, Holland, Italien och Västtyskland. Genom att TV-verksamheten ute i Europa liksom i Nordamerika inleddes tidigare än hos oss, hade TV i vårt land redan före själva den reguljära programverksamhetens start hunnit bli ett begrepp för de potentiella konsumenterna i en långt större utsträckning än vad som hade hunnit ske före starten i de tidiga TV-länderna. Man har därför anledning att räkna med att det vid den svenska TV-verksamhetens start fanns en jämförelsevis stor ackumulerad TV-efterfrågan, vilken sedan hjälpte till att bära upp det nära nog språngartade introduktionsförloppet. Studeras TV-utvecklingen i olika länder är det också möjligt att

Utbyggnadsperiod	Antal nya TV-stationer	Hushåll tillhörande områden med »god» mottagningsförhållanden		
		Ökat antal	Vid utbyggnadsårets slut	
			Antal	Procent av det i landet totala antalet
15.9 1956—1957	1	461 000	461 000	17,2
1958	10	548 000	1 009 000	37,7
1959	18	461 000	1 470 000	54,9
1960	15	432 000	1 902 000	69,9
1961	21	143 000	2 045 000	75,2
1:a halvåret 1962	—	154 000	2 199 000	78,2

¹ Under perioden undergick ett antal tidigare uppförda TV-stationer viss kapacitetsutbyggnad.

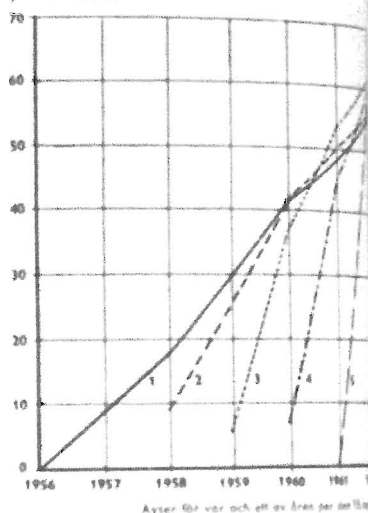
iakttaga en tendens till en ju senare desto snabbare introduktion. En annan viktig del av förklarigen till att redan mer än vartannat svenskt hushåll skaffat sig TV är den i vårt land internationellt sett höga och jämna nivån för inkomster och levnadsstandard.

Det är emellertid inte bara vid en jämförelse mellan introduktionsförloppen i olika länder, som det är möjligt att påvisa en tendens till samband mellan snabb och sen introduktion. Resultatet blir detsamma, om analysen får avse introduktionsförloppet i olika delar av Sverige. Genomgående gäller att ju senare ett område fått TV, desto mer språngartat har introduktionsförloppet blivit. Denna tendens är så markant, att de senast utbyggda områdena redan efter mindre än ett år är nätt upp till samma TV-täthet som inom de tidigast utbyggda områdena. Exempelvis är TV-tätheten i Stockholm, som fick TV 1956, inte större utan t o m. något mindre än i exempelvis Kiruna med TV-start kring årsskiftet 1961-62. Vidstående diagram speglar TV-utvecklingen för ett antal med hänsyn till tidpunkt för TV-start gruppervis ordnade större tätortssamhällen. (Under 1957 tillkom inte någon ny TV-station, varför det inte har varit möjligt att ange någon tätortsgrupp som representerande "årgång 1957".)

Den »dolda» introduktionsprocessen

Jämfört TV-utvecklingen i olika delar av landet med hänsyn till tidpunkt för TV-start framträder således ett tydligt samband mellan sen och snabb introduktion. Sambandet uppträder med så stor regelbundenhet, att det är möjligt att urskilja ett accelerationsmönster. Detta mönster ger en antydning om att den introduktionsprocess, som kan avläsas med hjälp av uppgifter för TV-licens-

TV-licenser per 100 hushåll

- 1 Ort med TV-start 1956 (Stockholm)
- 2 Orter med TV-start 1958 (Göteborg, Halmstad, Hälsoingborg, Malmö, Norrköping och Nässjö)
- 3 Orter med TV-start 1959 (Emmaboda, Harnosand, Karlskrona och Sundsvall)
- 4 Orter med TV-start 1960 (Lycksele, Skillefteå, Sollefteå, Sunne, Sveg, Umdå, Ornskoldsvik och Östersund)
- 5 Orter med TV-start 1961 (Arvidsjaur, Boden, Gallivare, Kiruna och Pajala)

utvecklingen, föregås av en »dold» introduktion. Innebörden av denna »dolda» introduktionsprocess är närmast den, att blivande TV-hushåll i ännu inte utbyggda områden

efterhand fattar beslut om TV-anskaffning redan innan utbyggnaden nått dithän att sådan anskaffning för deras del blivit aktuell. Ju längre utbyggnaden dröjer, desto fler sådana förhandsbeslut om TV-köp hinner fattas, innan den »öppna» introduktionen tar vid. Det är emellertid inte enbart tidsfaktorn, som är bestämmande för den »dolda» introduktionens förlopp. Också graden av kontakt med redan TV-utbyggda områden spelar här in. Till detta kommer alla de faktorer – inkomstförhållanden, social struktur etc. – som kan antas påverka TV-utvecklingen mer generellt.

IUI:s TV-studier har lett fram till att den här i all korthet karakteriserade »dolda» introduktionen i hög grad burit upp språnget i den »öppna» introduktionens första fas. Själva förekomsten av en »dold» introduktionsprocess är även en både väsentlig och intressant förklaring till varför 1950-talets många prognoser för den svenska TV-utvecklingen undantagslöst med betydande marginal blev övertruffade av den faktiska utvecklingen. I prognoserna antogs det genomgående, att den svenska TV-utvecklingen i stort sett skulle följa ett förlopp liknande det i tidigare TV-länder konstaterade och detta räknat från en med den reguljära sändningsverksamhetens start sammanfallande nollpunkt. Vanligen fick den engelska utvecklingen tjäna som förebild. Genom att den här i den svenska TV-utvecklingen, som inleddes hösten 1956 i hög grad hade innebörden av efterkätting av redan tidigare fattade beslut om TV-anskaffning, hade det varit vardetulligt att vid prognosernas upprättande också utgå från beräkningar beträffande antalet hushåll som redan före den reguljära sändningsverksamhetens start fattat förhandsbeslut om TV-anskaffning. Att detta var en brist är en av de lärdomar,

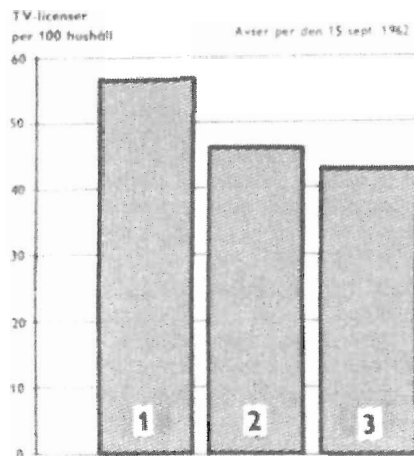
som vi kunnat göra genom att analysera avvikelserna mellan prognoserna för den svenska TV-utvecklingen och den sedan faktiskt inträffade utvecklingen.

TV-täthet på olika nivå

När TV-utbyggnaden väl nått ett område sker alltså i förhållande till områden med tidigare TV-start en mycket snabb upphämtning. Det är sedan påtagligt i hur hög grad, som den därefter fortsatta TV-utvecklingen följer ett med de tidigt utbyggda områdena parallellt förlopp.

De avvikelser, som dock finns i fråga om TV-täthet olika områden emellan, låter sig i anmärkningsvärt stor utsträckning förklaras av olikhet i mottagningsförhållandena. Områden med mindre god mottagningskvalitet har således genomgående lägre TV-täthet än sådana områden, där mottagningen är fullt tillfredsställande (se vidstående diagram). Något lika tydligt samband mellan olikhet i TV-täthet och skillnad i inkomstnivå har inte kunnat påvisas.

För att närmare utreda orsakerna till sådan TV-gleshet, som inte låter sig förklaras av dagliga mottagningsförhållanden, har inom IUI gjorts en specialstudie av ett antal kommuner med lågt antal TV-licenser per 100 hushåll. Dessa kommuner kunde karakteriseras som genomgående glesbefolkade landsbygdskommuner med jordbruk jämte binärningar som dominerande näringsgren. Jämfört med parvis utvalda »kontrollkommuner» med normal TV-täthet visade det sig vidare, att andelen företagare hade en betydande övervikt i de TV-glesa jämfört med de TV-täta kommunerna samtidigt som andelarna tjänstemän och arbetare genomgående var mindre i de förra än i de senare. Det var också möjligt att konstatera, att personbils- liksom radiobeståndet var mindre

- Områden med »goda» mottagningsförhållanden (den beräknade fältstyrkan mer än 2,5 mV/m)
- Områden med »mindre goda» mottagningsförhållanden (den beräknade fältstyrkan 0,2—2,5 mV/m)
- Områden med »dåliga» mottagningsförhållanden (den beräknade fältstyrkan 0,025—0,2 mV/m)

utvecklat i de TV-glesa än i de TV-täta kommunerna. Med ledning av intervjuer bland kommunalman i de TV-glesa kommunerna skapades visst underlag för en diskussion beträffande orsakerna till den extremt låga TV-tätheten. Vid intervjuerna anfördes i ett flertal fall ett religiöst grundat motstånd gentemot televisionen som orsak till den låga TV-tätheten. I några av kommunerna uppgavs det att huvuddelen av befolkningen skulle vara ansluten till frikyrklig rörelse.

Den svenska TV-utvecklingen fram till år 1970

Även om det fortfarande finns delar av landet, där TV-mottagaren inte hunnit bli »vardagsvara», kan själva introduktionsfasen i den svenska TV-utvecklingen betraktas som ett passerat stadium. I framtiden kommer utvecklingen inte att präglas av samma dynamik som hittills. Mer än vartannat hushåll har redan TV och detta som resultat av en sexårig utveckling. För tiden fram till år 1970 räknar Telestyrelsen med att ytterligare ett av fyra hushåll skall skaffa sig TV. Detta skulle innebära en år 1970 uppnådd 80-procentig hushållstäckning.

Efterhand blir det emellertid inte förstaapparatsanskaffningen, som kommer att dominera den svenska TV-marknaden. Samtidigt som förstaapparatsköpen kommer att minska i antal, kommer ersättnings- och andraapparatsköpen att få en starkt växande omfattning. I synnerhet torde detta komma att gälla ersättningsköpen.

Med ledning av uppgifter beträffande den hittillsvarande faktiska licensutvecklingen samt med utgångspunkt från Telestyrelsens prognos för licensutvecklingen under 1960-talet redovisas nedan beräkningar för sådan apparatsanskaffning under år 1970, som har med förstagångs- resp ersättningsköp att göra. Beräkningarna har skett efter två alternativ. I det ena fallet har det antagits att en TV-apparats tekniska livslängd uppgår till 7 år. I det andra fallet att en TV-apparat ersätts efter i genomsnitt 5 års användning.

	7-årsalternativet	5-årsalternativet
Förstagångsköp	54 000	54 000
Ersättningsköp	326 000	504 000
Summa	380 000	648 000

7-årsalternativet bygger på amerikanska erfarenheter. I Förenta Staterna har det visat sig att en TV-mottagares medellivslängd uppgår till just 7 år. Det kan emellertid tänkas, att förändringar i utförande, liksom i apparaternas tekniska utrustning, kan komma att icke ovesentligt driva fram en snabbare återanskaffning. Våra beräkningar enligt 5-årsalternativet är agnade att illustrera den mycket betydande effekt, som ett påskyndande av återanskaffningsförloppet skulle kunna få.

Beträffande andraapparatsköp är det nära nog omöjligt att finna någon hållhake för ens mycket grova uppskattningar. I den mån tidpunkt för återanskaffning blir bestämd inte av i första hand apparatens tekniska livslängd utan av förändringar i utförande etc. är det rimligt att räkna med att den erskyddande av återanskaffningsförloppet satta apparaten ganska ofta åtminstone för en tid får bli »andraapparats».

Det finns också anledning att räkna med förskjutningar i TV-marknadens struktur sammanhängande med att andra köpkategorier än de enskilda hushållen kommer att göra sig gällande i en växande utsträckning. Det är exempelvis rimligt att TV fram till år 1970 skall ha hunnit bli rummsstandard på hotellerna. Likaledes kan de allmänna kommunikationsmedlen som tåg och båtar komma att under loppet av 1960-talet ha hunnit bli en viktig konsument på TV-området. För framtiden måste vi naturligtvis också räkna med att våra skolor, sjukhus, vårdhem etc. kommer att efterfråga TV i en starkt växande utsträckning. Där medlemmarna av enskilda hushåll — den viktigaste TV-konsumentkategorien — vistas, kommer också TV att vara efterfrågad.

TV-halladamer i Malmö 1961-62. Uppifrån: Lill Jepson, Anita Benson och Barbro Legerberg.

